Amsterdam University Press

TIJDSCHRIFT VOOR GESCHIEDENIS 134.3 (2021) 361-384
HTTPS://DOI.ORG/10.5117/TVG2021.3.002.ERLA

Trouw aan Buitenlandse Zaken

Margaret van Kleffens, Anne van Roijen, de ambassade in Washington en de betekenis van het diplomatiek partnerschap voor de naoorlogse Nederlandse buitenlandse betrekkingen

Susanna Erlandsson en Rimko van der Maar

Abstract

Faithful to Foreign Affairs. Margaret van Kleffens, Anne van Roijen, the Embassy in Washington, and the Significance of the Diplomatic Partnership for Post-War Dutch Foreign Relations

This article argues that more attention for the role of diplomats' partners, who in the studied period were almost exclusively female, offers new insights into the daily practices of Dutch twentieth-century diplomacy. It begins with a short overview of research on diplomats' wives from other countries. The authors then examine the state of our knowledge about Dutch diplomats' wives, discussing why there is so little attention for this subject in the Netherlands. Finally, a case study highlights the activities of the wives of two central figures in Dutch diplomacy at the Washington embassy in 1947-1964: Margaret van Kleffens-Horstmann and Anne van Roijen-Snouck Hurgronje. The study shows that daily diplomatic work was in practice a job for two people, with tasks divided along gendered lines. Wives made women's networks available to male diplomats and did representative, social, and informal work that was considered crucial to diplomatic success.

Keywords: Netherlands, diplomacy, gender, foreign policy, diplomatic partnership, United States

> May we have the strength to make a success of this mission, now our country's most important diplomatic post.
> Margaret van Kleffens, 21 juli 1947[1]

> Ik geloof, dat er in de menselijke verhoudingen maar één verhouding is, waarin men iemand een carte blanche geeft, nl. het huwelijk.
> Eelco van Kleffens, 19 mei 1948[2]

In de Nederlandse geschiedschrijving over diplomatie in de twintigste eeuw speelt het huwelijk van diplomaten geen rol.[3] Dat

1 Nationaal Archief Den Haag (NA), Archief van E.N. van Kleffens (AvK), 2.05.86, inv.nr. 397, dagboek Margaret van Kleffens (MvK dagboek) 21 juli 1947, de dag voordat zij en haar man per schip in de Verenigde Staten aankwamen. Margaret van Kleffens-Horstmann had een Nederlandse vader van Duitse afkomst, een Amerikaanse moeder en een Engelse nanny. Ze schreef haar dagboek in het (Brits) Engels.

2 *Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940–1945*, Deel 2C, Verhoren, 324.

3 Veel dank aan onze collega's die in het kader van de Modern History Research Group van de Universiteit

© Susanna Erlandsson & Rimko van der Maar
[This is an open access article distributed under the terms of the CC BY-NC 4.0 license]

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

is opmerkelijk. Met de opkomst van *New Diplomatic History* aan het begin van de eenentwintigste eeuw is er immers, ook in Nederland, steeds meer aandacht gekomen voor de betekenis van persoonlijke relaties en de dagelijkse praktijk van internationale betrekkingen. Niet-statelijke actoren, zoals journalisten, zakenmensen of ngo's komen daarbij aan bod, maar ook de persoonlijkheid en particuliere leefstijl van diplomaten, hun belevenissen achter de schermen en de diplomatieke cultuur waarin zij functioneerden.[4] Recepties, diners en andere vormen van sociale omgang krijgen niet voor niets veel aandacht in de memoires van diplomaten, waar het wemelt van verhalen over tafelschikkingen, het privégedrag van publieke personen en sociale akkefietjes.[5] Ze zijn niet alleen van anekdotisch maar ook van politiek belang en als zodanig een cruciaal onderdeel van het werk van een diplomaat. Diplomatie speelt zich al eeuwen af in het grensgebied van publiek en privé, formeel en persoonlijk.

Tot ver in de twintigste eeuw werd de steun van de echtgenote van de toen vrijwel altijd mannelijke diplomaat onmisbaar geacht. De diplomatieke wereld is daarbij niet uitzonderlijk: zeker in meer welgestelde kringen speelden echtgenotes een belangrijke rol voor het handhaven van de sociale positie en status van hun man. Hoe belangrijk die steun ook voor de buitenlandse betrekkingen werd geacht, blijkt onder meer uit het verzet tegen de komst van vrouwelijke diplomaten in het ministerie van Buitenlandse Zaken. Een belangrijk argument om geen vrouwen toe te laten was de rol en betekenis van de echtgenote van een diplomaat.[6] De eerste vrouwelijke diplomate deed in 1947 in Nederland haar intrede, maar vrouwelijke gegadigden voor de Buitenlandse Dienst werden tien jaar later nog stelselmatig door ambtenaren ontmoedigd. 'Misschien is een van de belangrijkste bezwaren nog wel', betoogde het Hoofd Bureau Examens en Commissies in 1957, 'dat vrouwelijke ambtenaren in de Buitenlandse Dienst – in tegenstelling tot de overgrote meerderheid harer mannelijke collegae – bij de uitoefening van haar taak de echtelijke steun moeten ontberen. Het betreft hier immers een werkkring waarin ook buiten de eigenlijke kantooruren dikwijls veel van de mensen wordt geëist.'[7] De uitspraak laat niet alleen zien dat de Buitenlandse Dienst het sociale, informele werk van een diplomaat

van Amsterdam een eerdere versie van dit artikel van commentaar voorzagen. Dank ook aan Hans Meijer voor de bronnen die hij met ons deelde. Het onderzoek van Erlandsson is gefinancierd door de Zweedse wetenschapsraad (Vetenskapsrådet 2017-00264).

4 Over deze ontwikkeling: Giles Scott-Smith en Kenneth Weisbrode, 'Editorial', *Diplomatica* 1:1 (2019) 1–4. Voor recent Nederlands onderzoek, zie: Ruud van Dijk, Samuël Kruizinga, Vincent Kuitenbrouwer en Rimko van der Maar (red.), *Shaping the international relations of the Netherlands, 1815-2000. A small country on the global scene* (Abingdon en New York 2018); Albertine Bloemendal, *Reframing the diplomat: Ernst van der Beugel and the Cold War Atlantic community* (Leiden 2018); Giles Scott-Smith, 'Edges of diplomacy: Literary representations of the (Honorary) Consul and the public-private divide in Diplomatic Studies', *New Global Studies* 11:2 (2017) 1–18.

5 Bob de Graaff, 'Kijken of doen. De anekdote in de memoires van Nederlandse diplomaten', *Biografie bulletin* 15:3 (2005) 9–14.

6 Zie NA, Ministerie van Buitenlandse Zaken (MinBuZa), 2.05.317, inv.nr 7, Examencommissie tot onderzoek naar de geschiktheid en de bekwaamheid voor de Buitenlandse Dienst, correspondentie tussen de minister van Buitenlandse Zaken en de Buitenlandse Dienst uit 1946–1948 en die uit 1957 tussen prof. dr. L.J.C. (Pater) Beaufort (die vóór toelating van vrouwen was) en de heren van de Buitenlandse Dienst A.H. Philipse, Chef Directie Buitenlandse Dienst, en Mr B.W.N. Servatius, Hoofd Bureau Examens en Commissies.

7 Ibidem, brief van Mr B.W.N. Servatius aan prof. dr. L.J.C. (Pater) Beaufort, 's-Gravenhage 19 februari 1957. In 1983 speelden soortgelijke overwegingen een rol als bezwaar tegen de benoeming van de gescheiden Max van der Stoel tot ambassadeur bij de VN, zie: Anet Bleich, *De stille diplomaat. Het bewogen leven van Max van der Stoel (1924–2011)* (Amsterdam 2018) 314–315.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

Het echtpaar Van Roijen met minister van Overzeese Gebiedsdelen J.H.A. Logeman, 1946. De foto op de voorkant van het tijdschrift is van het echtpaar Van Kleffens samen met Eleanor Roosevelt in Londen, eveneens in 1946.

Koos Raucamp, Nationaal Archief/Anefo

Met dank aan Tova Franck (UGent).

grote waarde toeschreef, maar ook dat ze daarbij de steun van een echtgenote van wezenlijk belang achtte.

Terwijl de sociale en informele aspecten van de diplomatie op steeds meer aandacht kunnen rekenen, blijven vrouwen in Nederlands onderzoek vaak buiten beeld. Dat is onterecht, betoogt dit artikel. Een studie naar echtgenotes van diplomaten leidt tot nieuwe inzichten in de dagelijkse praktijk van de Nederlandse diplomatie in de twintigste eeuw. Het gaat daarbij niet simpelweg om een verdere uitbreiding van de bestudeerde kring door het toevoegen van echtgenotes, maar om een gender-perspectief dat nieuw licht werpt op hoe die dagelijkse praktijk werd georganiseerd. Het artikel geeft eerst een overzicht van buitenlands onderzoek naar de rol van de echtgenote van de diplomaat. Vervolgens komen Nederlandse diplomatenvrouwen aan bod. Daarbij gaat het artikel in op de vraag waarom in Nederlands onderzoek nauwelijks aandacht voor het onderwerp bestaat. Aansluitend worden als *case studies* de activiteiten belicht van twee vrouwen die getrouwd waren met

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

mannen die in het midden van de twintigste eeuw een centrale positie innamen in de Nederlandse buitenlandse politiek: Margaret van Kleffens-Horstmann (1912–1993) en Anne van Roijen-Snouck Hurgronje (1913–2009), echtgenotes van Eelco van Kleffens en Herman van Roijen.[8] Daarbij wordt in het bijzonder stilgestaan bij de periode dat zij actief waren op de voor Nederland belangrijkste ambassade van na de Tweede Wereldoorlog: Washington. De Van Kleffens' zaten er van 1947 tot 1950 waarna zij werden opgevolgd door de Van Roijens die er tot 1964 verbleven. Op basis van nog niet eerder geraadpleegde bronnen, waaronder dagboeken, correspondentie, journalistieke artikelen en *oral history* interviews, wordt onderzocht op welke manier Margaret van Kleffens en Anne van Roijen bijdroegen aan de naoorlogse Nederlandse diplomatie, welke betekenis daaraan in het kader van *New Diplomatic History* moet worden toegekend en wat deze casussen ons kunnen leren over de diplomatieke praktijk.

Echtgenotes van diplomaten in buitenlands onderzoek

In het buitenland heeft de rol van diplomatenvrouwen al geruime tijd de aandacht van sociale wetenschappers getrokken. Al in 1969 liet de Amerikaanse socioloog Arlie Hochschild zien hoe belangrijk ambassadeursvrouwen waren voor het overbrengen van politieke boodschappen in sociale settings.[9] Ongeveer een decennium later lanceerde de Britse antropoloog Hilary Callan, met diplomatenvrouwen als voorbeeld van een meer algemeen verschijnsel, het begrip 'incorporated wife' om het inofficiële en onbetaalde werk te belichten dat echtgenotes deden in het kader van het beroep van hun man.[10] In 1989 behandelde de Amerikaanse politicoloog Cynthia Enloe hetzelfde thema door het niet alleen te hebben over de rol van vrouwen maar ook van *gender* in internationale betrekkingen: de rol van normen voor mannelijk en vrouwelijk gedrag. Zij schrijft onder andere dat het huwelijk een hulpmiddel is geweest voor regeringen bij het onderhouden van internationale betrekkingen met andere regeringen. Vanwege de verwachtingen van wat mannen en vrouwen horen te doen, de gendernormen, kreeg de overheid de echtgenote er in zekere zin gratis bij als een man in dienst werd genomen. Ook wijst zij op het diplomatieke belang van informele contacten en de ontspannen atmosfeer van vertrouwen die echtgenotes van diplomaten hielpen creëren. Volgens Enloe leverden de vrouwen een belangrijke bijdrage aan het handhaven en diplomatiek benutten van mannelijke vriendschappen.[11]

Inmiddels had de Amerikaanse geschiedkundige Joan Scott ook al gewezen op het gebrek aan aandacht voor de betekenis van gendernormen in politieke geschiedenis. Dat kwam volgens haar omdat veel historisch

8 Voor informatie over deze diplomaten, zie: Albert Kersten, *Buitenlandse zaken in ballingschap: groei en verandering van een ministerie, 1940–1945* (Alphen aan de Rijn 1981) 287–293; Michael Riemens, *'Majesteit, U kent het werkelijke leven niet'. De oorlogsdagboeken van minister van Buitenlandse Zaken mr. E.N. van Kleffens* (Amsterdam 2019); Rimko van der Maar en Hans Meijer, *Herman van Roijen. Een diplomaat van klasse* (Amsterdam 2013).

9 Arlie Hochschild, 'The Role of the Ambassador's Wife: An Exploratory Study', *Journal of Marriage and the Family* 31:1 (1969) 73–87.

10 Zie haar hoofdstuk 'The premiss of dedication' over diplomatenvrouwen in Shirley Ardener (red.), *Perceiving women* (London en New York 1975) en zie Hilary Callan en Shirley Ardener (red.), *The incorporated wife* (London 1984).

11 Cynthia Enloe, *Bananas, beaches and bases: making feminist sense of international politics* 2 ed. (Berkeley 2014 [1 ed. 1989]) 181–187.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

onderzoekers oorlog en diplomatie zien als zaken die niets te maken hebben met relaties tussen mannen en vrouwen. Ze menen dan ook geen reden te hebben om rekening te houden met genderkwesties.[12] Pas recent staat gender in de diplomatieke geschiedenis meer in de belangstelling en wordt ook meer over vrouwen in de diplomatie geschreven.[13] Deze ontwikkeling gaat gepaard met het gebruik van nieuwe bronnen. Voor haar onderzoek naar diplomatenvrouwen heeft de Amerikaanse geschiedkundige Molly Wood naast particuliere briefwisselingen ook gebruik gemaakt van personeelsevaluaties van de Buitenlandse Dienst en afschriften van interviews uit het *Foreign Service Spouse Oral History Program* dat in 1986 werd opgezet op initiatief van de *Association of American Foreign Service Women* (AAFSW).[14] Op basis daarvan toont zij aan dat echtgenotes een actieve rol speelden in de Amerikaanse diplomatie in de eerste helft van de twintigste eeuw. Wood laat zien dat de vrouwen een inofficiële positie bij het State Department bekleedden die hen een zekere autoriteit gaf. Diplomatenvrouwen spraken zelf over hun carrière in de Buitenlandse Dienst.[15] In de diplomatieke betrekkingen vervulden zij de rol van gastvrouw en hadden ze een culturele voorbeeldfunctie: van hen werd verwacht dat ze Amerikaanse kleding droegen, Amerikaans kookten en in hun gedrag waarden belichaamden die als typisch Amerikaans werden bestempeld. In hun omgang met gasten konden ze – zoals overigens ook opgemerkt door Arlie Hochschild voor de late jaren 1960 – belangrijke politieke boodschappen onder de radar doorgeven. Echtgenotes werden niet alleen geacht de residentie op orde te houden, maar droegen idealiter door hun persoonlijkheid en charme ook bij aan de intellectuele en sociale aantrekkingskracht van de ambassade.

John Young en Kenneth Weisbrode beamen het belang van het diplomatenhuwelijk. Waar in het historisch onderzoek van Young de prominente Amerikaanse diplomaat David Bruce, ambassadeur in Frankrijk, West-Duitsland en Groot-Brittannië, centraal staat, richt Weisbrode zich op Evangeline Bruce, zijn echtgenote. Volgens Young beschouwde Evangeline Bruce zichzelf als 'co-ambassador' en meende haar echtgenoot dat goede diplomatenvrouwen moesten beschikken over 'legendary powers of observation [to] supplement the reporting capabilities of their husbands'.[16] Weisbrode beschrijft hoe een diplomaat en zijn vrouw halverwege de twintigste eeuw intensief samenwerkten en benadrukt dat ze in de uitoefening van de functie van elkaar afhankelijk waren.[17] Ook al ontving alleen de man salaris, bij personeelsinspecties van diplomaten werd ook informatie genoteerd over hun huwelijk en sociale leven. Of het gezin van de diplomaat op een positieve manier bijdroeg tot diens status in de plaatselijke gemeenschap, was bijvoorbeeld een

12 Joan Wallach Scott, *Gender and the politics of history* (New York 1988).

13 Zie bijvoorbeeld: Glenda Sluga en Carolyn James (red.), *Women, diplomacy and international politics since 1500* (Routledge 2016); Corina Bastian, Eva Kathrin Dade, Hillard von Thiessen en Christian Windler (red.), *Das Geschlecht der Diplomatie: Geschlechterrollen in den Außenbeziehungen vom Spätmittelalter bis zum 20. Jahrhundert* (Böhlau 2014).

14 Molly M. Wood, 'Diplomatic wives: the politics of domesticity and the "social game" in the U.S. Foreign Service, 1905–1941', *Journal of Women's History* 17:2 (2005) 142–165, aldaar 152–153.

15 Ibidem, 159.

16 John Young, *David Bruce and diplomatic practice: An American ambassador in London, 1961–1969* (London 2014) 34-35.

17 Kenneth Weisbrode, 'Vangie Bruces's diplomatic salon: a mid-twentieth century portrait' in: Glenda Sluga en Carolyn James (red.), *Women, diplomacy and international politics since 1500* (Routledge 2016) 240–253, aldaar 245.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

belangrijke vraag.[18] De Zweedse geschiedkundige Nevra Biltekin, die memoires van Zweedse diplomaten en personeelsarchieven onderzocht, komt tot gelijkaardige conclusies. Zo toont Biltekin aan dat het Zweedse ministerie van Buitenlandse Zaken bij het werven van mannelijke diplomaten de geschiktheid van hun echtgenotes meewoog. Een huwelijk was weliswaar niet verplicht, maar de aanname was dat een stel zich beter kon handhaven in de diplomatieke gemeenschap dan een alleenstaande man. Tot en met 1962 waren diplomaten verplicht het ministerie te informeren wanneer ze gingen trouwen. Voor diplomaten was het huwelijk dus niet louter een privéaangelegenheid. Integendeel, bij sociale evenementen was het zelfs zo belangrijk om als stel te verschijnen dat ongetrouwde diplomaten vaak werden vergezeld door de echtgenote van een lager geplaatste ambtenaar.[19]

Dat de positie van de diplomatenvrouw niet alleen van invloed was op de diplomatieke praktijk, maar ook op de mogelijkheden voor andere vrouwen binnen de Buitenlandse Dienst, blijkt uit de al aangehaalde verzuchting van het Hoofd Bureau Examens en Commissies op het ministerie van Buitenlandse Zaken dat vrouwelijke diplomaten de echtelijke steun moesten ontberen. Volgens de Britse geschiedkundige Helen McCarthy, die onderzoek heeft gedaan naar het toelaten van vrouwelijke diplomaten tot de Buitenlandse Dienst in Groot-Brittannië, bepaalden het huwelijk en de opvatting dat een getrouwde vrouw haar man behoorde te volgen en te steunen ook de ervaringen van deze vrouwen. Aannames over de plichten van vrouwen jegens hun echtgenoten droegen volgens McCarthy niet alleen bij tot de uitsluiting van vrouwen van de diplomatieke dienst. Ze beperkten ook de loopbaanmobiliteit van vrouwelijke ambtenaren die er toch in geslaagd waren om een baan te bemachtigen. Alleen ongehuwde vrouwen werden toegelaten en tot 1973 moesten vrouwelijke diplomaten ontslag nemen als ze wilden trouwen. Dat zij het representatieve werk zouden moeten doen zonder de steun van een echtgenote werd gezien als een ernstige beperking, die ook protocollaire problemen opleverde. Zoals ook door Biltekin opgemerkt, konden alleenstaande mannelijke diplomaten bij sociale gelegenheden nog worden vergezeld door de echtgenote van iemand anders, of een zus of dochter. Vrouwelijke diplomaten daarentegen konden niet door een andere vrouw worden vergezeld, en dat mannelijke echtgenoten een dergelijke rol zouden vervullen was, conform dezelfde gendernormen, ondenkbaar.[20]

Vrouwen van Nederlandse diplomaten

Bovengenoemde werken getuigen van een groeiend besef dat gendernormen relevant zijn voor de diplomatieke geschiedenis van de twintigste eeuw. Als een professionele sector oppervlakkig bezien alleen uit mannen lijkt te bestaan, impliceert dat een taakverdeling op basis van geslacht. Onderzoek naar de rollen die – minder zichtbaar – door vrouwen werden vervuld, werpt licht op die

18 Ibidem; Molly M. Wood, '"Commanding beauty" and "gentle charm": American women and gender in the early twentieth-century Foreign Service', *Diplomatic History* 31:3 (2007) 505–530, aldaar 509.

19 Nevra Biltekin, *Servants of diplomacy: the making of Swedish diplomats, 1905–1995* (Stockholm 2016) 179–186.

20 Helen McCarthy, 'Women, Marriage and Work in the Britsh Diplomatic Service', *Women's History Review* 23:6 (2014) 853–873, aldaar 855–857. Zie ook: Helen McCarthy en James Southern, 'Women, gender, and diplomacy: a historical survey' in: Jennifer A. Cassidy (red.), *Gender and diplomacy* (London & New York 2017) 15–31.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

taakverdeling. Dat leidt vervolgens tot een beter inzicht in het functioneren van de sector als geheel.

Afgezien van vrouwen die een uitzonderingspositie hadden, zoals de vorstinnen Wilhelmina en Juliana, is er in Nederlandse geschiedschrijving echter nog weinig aandacht voor de rol van vrouwen in de diplomatie, laat staan voor hoe gendernormen het functioneren van mannelijke diplomaten en hun echtgenotes beïnvloedden.[21] In het *Biografisch Woordenboek van Nederland* wordt van de vrouwen van bekende diplomaten zelden meer dan de naam, de trouwdatum en het aantal kinderen vermeld. Het beperkte beeld van de echtgenote kan gedeeltelijk worden verklaard door de nadruk die vooralsnog lag op de omschrijving van het werk van formele actoren. Wat als privésfeer wordt beschouwd, krijgt in de Nederlandse literatuur vaak minder of helemaal geen aandacht, waardoor er weinig zicht is op de concrete betrokkenheid van de echtgenote bij het werk van haar man. Maar ook in meer uitgebreide beschrijvingen, waar de privésfeer wél aan bod komt, wordt vaak meer aandacht besteed aan de jeugd, vrienden en scholing van de diplomaat dan aan de echtgenote.[22] Kennelijk worden sommige persoonlijke relaties geacht relevant te (kunnen) zijn voor het werkleven van de hoofdpersoon, maar zijn relatie met de echtgenote niet, zelfs binnen *New Diplomatic History*.[23] Ook valt op dat echtgenotes vaker worden genoemd als hindernis dan als steun in de carrière. In een biografisch artikel over Eelco van Kleffens bijvoorbeeld wordt over zijn echtgenote uitsluitend vermeld dat ze geen kinderen had en dat ze met gezondheidsklachten kampte – klachten die door Van Kleffens zijn opgegeven als reden voor zijn verzoek tot overplaatsing naar een rustiger, minder prestigieuze post (Lissabon). Tegelijk wordt haar hulp bij het schrijven van een wijdverspreid boek over de Duitse aanval op Nederland in 1940 niet genoemd terwijl het artikel nota bene gebruik maakt van de memoires waarin Eelco van Kleffens zelf uitdrukkelijk aangeeft dat hij dat boek samen met zijn vrouw schreef.[24]

In het voorwoord van de in 2019 gepubliceerde oorlogsdagboeken van Eelco van Kleffens, wordt de hulp van zijn vrouw bij het bijhouden van deze dagboeken door Michael Riemens wél genoemd.[25] Tegelijk bevestigt Riemens het beeld van Margaret van Kleffens als iemand die een belemmering vormde voor de politieke bezigheden van haar man. Zo geeft hij haar er impliciet de schuld van dat Eelco van Kleffens de koffer met zijn dagboek achterliet toen het

21 Uitzondering is: Bob de Graaff en Elsbeth Locher-Scholten, *J.P. van Limburg Stirum 1873-1948. Tegendraads landvoogd en diplomaat* (Zwolle 2007). Volgens de auteurs was Catharina Maria Rolina gravin Van Limburg Stirum de 'ideale diplomatenvrouw', in die zin dat zij zich optimaal inzette op de posten waar haar man verbleef, waaronder Jakarta als gouverneur-generaal van Nederlands-Indië (formeel een bestuurlijke functie); Cees Fasseur, *Wilhelmina, de jonge koningin. Wilhelmina* (Amsterdam 1998); Cees Fasseur, *Wilhemina, krijgshaftig in een vormeloze jas* (Amsterdam 2001); Jolande Withuis, *Juliana, vorstin in een mannenwereld* (Amsterdam 2016).

22 Duco Hellema, Bert Zeeman en Bert van der Zwan (red.), *De Nederlandse ministers van Buitenlandse Zaken in de twintigste eeuw* (Den Haag: SDU 1999); Bert van der Zwan, Bob de Graaff en Duco Hellema (red.), *In dienst van Buitenlandse Zaken. Achttien portretten van ambtenaren en diplomaten in de twintigste eeuw* (Amsterdam 2008). Vgl Albert Kersten, *Luns. Een politieke biografie* (Amsterdam 2010); Bloemendal, *Beugel*.

23 Bloemendal, *Beugel*.

24 Bert Zeeman, 'Jurist of diplomaat? Eelco Nicolaas van Kleffens (1939–1946)'in: Duco Hellema, Bert Zeeman en Bert van der Zwan (red.), *De Nederlandse Ministers van Buitenlandse Zaken in de twintigste eeuw* (Den Haag 1999), 139–151, aldaar 142, 149; Eelco van Kleffens, *Belevenissen II, 1940–1958* (Alphen aan de Rijn 1983) 48. Vgl: Susanna Erlandsson, 'Off the record: Margaret van Kleffens and the gendered history of Dutch World War II diplomacy', *International Feminist Journal of Politics* 21:1 (2019) 29–46, aldaar 38.

25 Riemens, *Majesteit*, 12.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

Margaret van Kleffens tijdens een Anglo-Netherlands Society luncheon in Londen, 24 juli 1944, met een van haar befaamde hoeden. Naast haar de Britse Minister van Buitenlandse Zaken Anthony Eden. Foto gevonden in het dagboek van Margaret van Kleffens. Fotograaf onbekend, foto zonder opschrift.
Den Haag, Nationaal Archief, 2.05.86, nr. 394

echtpaar hals over kop naar het Verenigd Koninkrijk vertrok na de Duitse aanval in mei 1940: 'Voor de geschiedschrijving van de Nederlandse buitenlandse politiek is het jammer dat Margarets "hat-box", met daarin niet minder dan vijf hoeden, wel meeging naar Londen.'[26] De suggestie is dat de koffer bewust werd achtergelaten om plaats te maken voor de hoeden. Uit zowel het verslag van Margaret van Kleffens als de memoires van haar man blijkt echter dat ze in aller haast elk twee koffers hadden ingepakt en op goed geluk allebei een koffer achterlieten toen bleek dat er maar één koffer per persoon in het vliegtuigje paste. De informatie over de hoeden haalt Riemens uit de beschrijving van Margaret van Kleffens: 'Also, my hat box had accompanied us on the perilous journey and I had therefore, luggage-less immigrant though I was, no less than five hats, a remarkable fact which rapidly became the talk of the town!' De volgende zin laat hij echter buiten beschouwing: 'My red leather jewel-box, as well as our English money, were in the bag we had to abandon at the last moment on the beach in Scheveningen.'[27] Er was dus

26 Ibidem, 13.

27 NA, AvK, 391, verslag van de belevenissen van haar en haar echtgenoot sinds hun vlucht naar Engeland op 10 mei 1940, met correcties en aanvullingen in haar hand en die van haar man.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

geen sprake van een bewuste keuze, maar van paniek en toeval.

De suggestie van Riemens past in een traditie waarin de rol van vrouwen als apolitiek of zelfs antipolitiek wordt beschreven: de hoedendoos wordt als symbool van een vrouwelijk privébelang tegenover de tas met documenten als een mannelijk en publiek belang gezet. Wie zich niet bewust is van de onderliggende opvattingen over gender, zal niet zien hoe zij Riemens' beschrijving van het voorval kleuren. Het resultaat is geschiedschrijving die wordt gestuurd door gendernormen in plaats van een zorgvuldige, contextuele lezing van de bronnen. Ook bij onderzoek naar informele netwerken in de diplomatie is dit aan de orde. Door de privésfeer te behandelen als apolitiek en gescheiden van de publieke en politieke sfeer – en de rol van echtgenotes te zien als beperkt tot die privésfeer – ontstaat een scheef beeld van de diplomatieke praktijk.

Het vertekende beeld van de diplomatieke praktijk heeft ook te maken met het bronnenmateriaal waar Nederlandse geschiedkundigen doorgaans mee werken. Zij beperken zich vaak tot officiële notulen en memoranda waarin weinig informatie te vinden is over de rol van echtgenotes.[28] Incidenteel is er wel enige informatie te vinden in de stukken die bewaard zijn gebleven van de diplomatieke posten. De Nederlandse ambassadeur in Havana, Gideon W. Boissevain, berichtte bijvoorbeeld in juli 1963 aan Den Haag dat zijn echtgenote, Maria Solovieff, in de badplaats Varadero door Fidel Castro was benaderd. Castro zei haar dat hij in Boissevain, die afwezig was wegens ziekte, een geschikte bemiddelaar zag tussen de Verenigde Staten en Cuba. Castro's aanpak suggereert dat hij Boissevains echtgenote zonder aarzeling als een betrouwbare plaatsvervanger beschouwde.[29] Nederlandse personeelsbeoordelingen en documenten over de toelating tot de Buitenlandse Dienst leveren ook kennis op over wat verwacht werd van echtgenotes van Nederlandse diplomaten. Zo werd op het door de *Chefs de poste* in te vullen beoordelingsformulier uit 1947 gevraagd naar het functioneren van de echtgenote van de te beoordelen ambtenaar. Er werd specifiek geïnformeerd naar de steun van de echtgenote bij representatieve optredens. Als de echtgenote voor haar huwelijk niet de Nederlandse nationaliteit bezat, werd gevraagd of zij Nederlands had geleerd en zich had 'leeren aanpassen aan een Nederlandsch milieu'.[30] Naar een mannelijke echtgenoot werd niet gevraagd: waar het huwelijk voor een mannelijke diplomaat gold als een belangrijk voordeel, werden vrouwelijke diplomaten net als in het Verenigd Koninkrijk geacht ontslag te nemen als ze trouwden.[31]

Deze voorbeelden laten zien hoe vanzelfsprekend het was dat een vrouw deelde in de rechten en plichten van haar echtgenoot. Dit gold niet alleen voor de diplomatenwereld, zoals blijkt uit de Nederlandse wet die tot 1964 bepaalde dat een buitenlandse vrouw die met een Nederlander huwde automatisch Nederlandse werd, terwijl een Nederlandse vrouw haar staatsburgerschap verloor als zij met een buitenlander huwde.[32] Een

28 Weisbrode, 'Vangie Bruces's diplomatic salon', 241–242.

29 Rimko van der Maar, 'The Netherlands, the Missile Crisis, and Cuban-Dutch Relations, 1962-1964: Documents from the Dutch Archives', *CWIHP Bulletin* (Wilson Center, Washington) 17/18 (2012) 674-707, aldaar 674-675, 698.

30 NA, Directie Buitenlandse Dienst, (1940) 1945–1954 (1955), 2.05.51, inv.nr. 624, Conduite-staat voor Ambtenaren van den Buitenlandschen Dienst.

31 NA, Ministerie van Buitenlandse Zaken, Code-archief 1945–1954, 2.05.117, inv.nr. 26596, Status en rechtspositie van de gehuwde vrouw, 1953.

32 Corrie van Eijl en Marlou Schrover, 'Inleiding' in: Marlou Schrover (red.), *Bronnen betreffende de registratie van vreemdelingen in Nederland in de negentiende en*

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

huwelijk was een eenheid en de vrouw hoorde daarin haar man te volgen, niet andersom. Onvoorwaardelijke loyaliteit aan de dienst kon daarom niet van een vrouwelijke diplomaat worden verwacht nadat ze trouwde (ook niet met een landgenoot), terwijl dezelfde loyaliteit van een echtgenote een aanwinst maakte waar het mannelijke diplomaten betrof (ook als zij buitenlandse was). Dat betekent niet dat alle vrouwen als een geschikte of betrouwbare diplomatenvrouw werden beschouwd. Typerend voor de situatie in Nederland tot begin jaren zestig was dat bij de selectie voor het 'diplomatenklasje' ook de echtgenotes of verloofden (voor zover zij er waren) werden beoordeeld. De examencommissie nodigde de paren uit op een cocktail. Daar werden zij samen informeel aan de tand gevoeld en speelde de echtgenote dus, net zoals in de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Zweden, een rol in de uiteindelijke beslissing om haar man al dan niet toe te laten.[33]

Het belang van de diplomatenvrouw voor taken die buiten de kantooruren vielen zien we bevestigd in memoires, interviews en particuliere archieven. In haar memoires beschrijft Dé Buma hoe ze betrokken werd bij het werk van haar echtgenoot, de diplomaat Han Buma. 'Die cocktails en diners, waar de buitenwereld dikwijls zo smalend over praat, zijn werkelijk van belang', schrijft ze. Je moest zo snel mogelijk iedereen 'die iets betekende' leren kennen en daartoe moest je 'veel "entertainen"', legt ze uit. 'Als B.Z. immers gegevens of achtergrondinformatie nodig heeft, moet je weten welke man je daarvoor in een bepaald land moet benaderen. Dat moet dan niet de tweede man op dat gebied zijn, maar de topman en die moet je goed kennen'. Buma beschrijft hoe ze als jonge diplomatenvrouw het belang van de diplomatieke codes leerde onder de hoede van ambassadeursvrouw Betty Teixeira de Mattos in het Stockholm van 1949.[34] In 1963 beklemtoonde Dies Helb, echtgenote van diplomaat Han Helb, in een instructie voor jonge diplomatenvrouwen in *Voorpost. Tijdschrift voor de Buitenlandse Dienst* hoe moeilijk het kon zijn om de diplomatieke gedragsregels te doorgronden. Er waren immers vele ongeschreven en verwarrende codes, bijvoorbeeld aangaande het moment waarop een echtgenote van een diplomaat van een lagere rang haar opwachting moest maken bij de vrouw van de ambassadeur. 'Nergens vindt men enige voorlichting over dit vak'.[35] De omstandigheden waren vaak ook niet ideaal. In 1970 deed Jean Tammenoms Bakker-Cameron, echtgenote van de Nederlandse ambassadeur in Moskou, in een door haar bewaarde brief aan het ministerie van Buitenlandse Zaken, haar beklag over de gebrekkige uitrusting van haar nieuwe post waardoor zij haar taken niet kon uitvoeren. 'Het is misschien niet helemaal ambtelijk voor een Ambassadrice aan u te schrijven maar aangezien ik de Ambassade moet runnen, lijkt mij deze stap niet onlogisch'. Tammenoms Bakker schreef dat het onmogelijk was diplomatie te bedrijven met onvolledig servies, onvoldoende glaswerk, een slecht uitgeruste keuken en meubels die uit elkaar vielen. Ze benadrukte dat de Nederlandse ambassade een achterstand dreigde op te lopen vergeleken met andere ambassades. 'De corps diplomatique in Moskou [is] een van de meest senior en besten van de wereld

twintigste eeuw. Broncommentaren 5 (Den Haag 2002) 7–34, aldaar 10.

33 Interview Carolina van Roijen-Reuchlin, 2 mei 2018.

34 Dé Buma, *Donderdag komt de koerier. De kleurrijke levensreis van een diplomatenvrouw* (Amsterdam 2000). Betty Teixeira wordt beschreven in het hoofdstuk over Zweden, 116–136.

35 Dies Helb, 'Brief aan een attaché's-vrouw', *Voorpost. Tijdschrift voor de Buitenlandse Dienst* (maart 1963). Met dank aan Hans Meijer.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

Anne van Roijen arriveert met haar man en hun kinderen aan boord van de Nieuw Amsterdam in de Verenigde Staten, 1950.

ACME, Nationaal Archief/Elsevier

Met dank aan Tova Franck (UGent).

[…]. Er wordt heel mooi ontvangen – de enige manier om aan informatie te komen'.[36]

Toen de maatschappelijke positie van de vrouw in de jaren zestig en zeventig veranderde, beïnvloedde dat ook de rol van diplomatenvrouwen. In die context nam het aantal vrouwelijke diplomaten toe en werd de belastingvrijstelling voor diplomaten afgeschaft, zodat representatieve activiteiten voortaan door de werkgever werden betaald. Zo verdween in ieder geval op papier de verwachting dat diplomatenvrouwen als vanzelfsprekend onbetaald werk verrichtten voor Buitenlandse Zaken. In 1972 kwamen diplomatenvrouwen – geïnspireerd door de landelijke actie Vrouw '72 die meer vrouwen in het parlement probeerde te krijgen – in actie en organiseerden zij zich in de Werkgroep Vrouwen Buitenlandse Dienst. De initiële eisen waren de afschaffing van de verplichte protocollaire bezoekjes aan collega's en betere opvang voor diplomatengezinnen die naar Den Haag werden teruggeroepen.[37] Conform de tijdgeest betwistte een steeds groter wordend deel van de diplomatenvrouwen ook de opvatting dat het schadelijk was voor

36 Jean Tammenoms Bakker-Cameron aan Termeer, 7 december 1970. De brief is in het bezit van de auteurs. Met dank aan Jean Tammenoms Bakker-Cameron.

37 'Vrouwen in actie', *Voorpost* (december 1972); Interview Carolina van Roijen, 2 mei 2018.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

het functioneren van hun echtgenoten dat zij hun 'eigen plaats in deze maatschappij' zouden innemen. Het was aan het diplomatenechtpaar zelf om te bepalen 'hoe het de taak waar het voor wordt gesteld het best [kon] uitvoeren'.[38] In het midden van de vorige eeuw, in de diplomatieke praktijk die onze naoorlogse wereldorde medebepaalde, werd de echtelijke steun echter nog vanzelfsprekend en essentieel gevonden. Hieronder gaan we aan de hand van twee *case studies* in op wat deze steun concreet inhield.

Margaret van Kleffens en Anne van Roijen

Margaret Horstmann en Anne Snouck Hurgronje waren allebei begin twintig toen zij respectievelijk in 1935 en 1934 trouwden met een oudere diplomaat. Eelco van Kleffens (40) was hoofd Diplomatieke Zaken, de belangrijkste afdeling van het ministerie. Herman van Roijen (29) was een van zijn medewerkers en gold als diens protegé. Van Roijen was zijn carrière begonnen in Washington onder de vleugels van zijn vader die de Nederlandse gezant was. Horstmann en Snouck Hurgronje wisten min of meer waaraan zij begonnen toen zij trouwden. Ze waren afkomstig uit dezelfde elitaire kringen in en rond Den Haag, waarin in die tijd veel diplomaten verkeerden. Zowel Van Kleffens als Van Roijen had bovendien uitvoerig uiteengezet wat hij van zijn toekomstige echtgenote verwachtte.[39] Margaret Horstmann was de dochter van August Carl Herbert Horstmann, directeur van de American Petroleum Company in Nederland (een onderdeel van Standard Oil, het latere Esso), waar zij zelf ook secretarieel werk deed. Haar moeder was Catherine Pearl van Cott, afkomstig uit het Amerikaanse Salt Lake City, Utah. De vader van Anne Snouck Hurgronje was secretaris-generaal van Buitenlandse Zaken, jhr. Aarnout M. Snouck Hurgronje, samen met Van Kleffens de belangrijkste adviseur van de minister. Haar moeder was Henriette van Tets, *dame du palais* van koningin Wilhelmina. Typerend voor de kleine, exclusieve kring waarin zij zich bewogen was dat het Snouck Hurgronje was die de Van Kleffens bij elkaar had gebracht. Toen Eelco van Kleffens voor een speciale en moeilijke klus een typiste nodig had met grondige kennis van het Duits, had hij Margaret Horstmann aanbevolen.[40]

Over haar huwelijk zou Anne van Roijen later zeggen: 'Mijn man trouwde de dochter van zijn baas. Zo bleef ik trouw aan Buitenlandse Zaken en het werk van mijn man is mijn hobby geworden'.[41] Hoe zakelijk dit ook klinkt, het lijkt erop dat een gelukkig huwelijk een voorwaarde was voor goede samenwerking op het diplomatieke vlak. Eelco van Kleffens verklaarde dat je alleen aan een echtgenote een *carte blanche* kon geven: hij zou dat waarschijnlijk niet hebben beweerd als zijn eigen huwelijk hem daartoe geen aanleiding had gegeven. De briefwisseling van het echtpaar en de dagboeken van Margaret van Kleffens bevestigen dat het huwelijk innig was en dat ze veel met elkaar deelden. Het gebeurde zelfs (al was het ongewoon voor dit zeer plichtsgetrouwe stel) dat ze samen 'spijbelden' van een sociale gelegenheid en onder voorwendsel

38 Frans Weisglas, 'Vrouwenwerk of werkende vrouwen?', *Voorpost* (maart 1973). Dit was een reactie op een artikel van Hanneke van Eekelen-Wentink, echtgenote van Wim van Eekelen, die meende dat de vrouw van een diplomaat een eigen carrière voor 'het grotere Nederlandse belang' moest blijven opgeven. Zie: 'Vrouwenwerk of werk vrouwen?', *Voorpost* (december 1972).

39 Van der Maar en Meijer, *Van Roijen*, 52–53; NA, AvK, 434–437, briefwisseling Eelco van Kleffens en Margaret Horstmann 1934; vgl. Eelco van Kleffens, *Belevenissen I, 1894–1940* (Alphen aan de Rijn 1980) 272.

40 Erlandsson, 'Off the Record', 35.

41 Van der Maar en Meijer, *Van Roijen*, 52.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

van een verkoudheid een rustige avond met z'n tweeën thuis doorbrachten.[42] Anne en Herman van Roijen waren op veel gebieden elkaars tegenpolen, maar daarin bleek juist de kracht van hun huwelijk te liggen. Hij was in alles een diplomaat: rustig, bedachtzaam en genuanceerd. Hij kon goed luisteren en liet nooit het achterste van zijn tong zien. Zij was juist aanwezig, direct en uitgesproken.[43] Maar ook zij overlegden veel. Tijdens de naoorlogse kwestie rond Indonesië, waarin Van Roijen een belangrijke rol vervulde, stuurde hij haar brieven waarin hij het verloop van de onderhandelingen in detail beschreef. Dat dit voor hem normaal was, blijkt uit de volgende zin: 'Er gebeuren voortdurend dingen die ik met je zou willen bespreken om je mening te vragen of om mijn oordeel aan dat van jou te toetsen'.[44]

De Tweede Wereldoorlog beleefden beide echtparen heel anders. Margaret van Kleffens verbleef in Londen en vervulde daar als vrouw van de minister van Buitenlandse Zaken een belangrijke rol als representant van Nederland. In de eerste maanden in ballingschap in Londen schreef het echtpaar samen *The Rape of the Netherlands* om de geallieerde publieke opinie over Nederland gunstig te stemmen.[45] De Van Roijens verbleven tijdens de bezetting in Nederland. Anne van Roijen woonde met haar familie, een bevriend echtpaar, twee onderduikers en haar drie kinderen in een grote Haagse villa. Een vierde kind zou in 1945 worden geboren. Eelco en Margaret van Kleffens moesten zich in 1943 erbij neerleggen dat ze geen kinderen konden krijgen.[46]

Er waren ook overeenkomsten. Net als hun mannen, leverden beide vrouwen een bijdrage aan de oorlogsinspanning. Terwijl haar man in verzetskringen verkeerde en daarvoor drie keer door de Duiters werd opgepakt, stelde Anne van Roijen namens het Rode Kruis met tientallen andere vrouwen voedselpakketten samen voor Nederlandse gevangenen.[47] In Londen werkte ook Margaret van Kleffens bij het Rode Kruis waar ze kleding voor haar landgenoten maakte, en in een fabriek waar onderdelen voor bommenwerpers werden vervaardigd.[48] Haar man was vaak lange periodes weg vanwege dienstreizen, onder andere naar de Verenigde Staten. In het najaar 1944 moest ook Anne van Roijen het zonder haar echtgenoot stellen toen hij van het verzet de opdracht kreeg naar het bevrijde zuiden van Nederland uit te wijken en vervolgens door te reizen naar Engeland. Nadat Herman van Roijen de regering in ballingschap had geïnformeerd over de toestand in Nederland, werkte hij in Londen opnieuw met Eelco van Kleffens samen. Na de Duitse nederlaag bestuurden de twee mannen samen het ministerie van Buitenlandse Zaken dat moest worden opgetuigd. Hun echtgenotes coördineerden in Den Haag een groep van vrouwen (onder andere ambassadeursvrouwen) die aan de wederopbouw bijdroeg door wekelijks kleding te maken met wol die ze van het Rode Kruis in Engeland kregen.[49]

42 NA, AvK, 434–448, briefwisseling Eelco en Margaret van Kleffens 1934–1982; 400, MvK dagboek passim. Zie bijvoorbeeld 18 december 1949 ('No social events, praise the Lord'), 15 januari 1950. Voor het 'spijbelen' zie 24 november 1949.

43 Dit blijkt uit veel bronnen waaronder interviews met de kinderen van het echtpaar als een vraaggesprek met Anne van Lynden-Heathcote die het echtpaar jarenlang van nabij meemaakte. Afgenomen op 7 april 2009 door Hans Meijer.

44 NA, Archief Van Roijen (AvR), 2.21.183.70, inv.nr. 66, brief 1 mei 1949.

45 Erlandsson, 'Off the Record'.

46 NA, AvK, 392, MvK dagboek 26 maart 1943.

47 NA, AvR, Aanvulling, 24-26, 'Wife of Netherlands ambassador to United States a visitor here'; 'Holland envoy's wife visits S.D.'.

48 Haar werk bij de Netherlands Red Cross Clothing Department komt vele keren ter sprake in haar dagboeken gedurende de hele oorlog. NA, AvK, 391–395.

49 NA, AvK, 395, MvK dagboek 17 oktober 1945.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

Toen de Van Kleffens' in 1947 naar Washington vertrokken om daar Nederland te vertegenwoordigen, gingen de Van Roijens naar Ottawa. In 1950 volgden de Van Roijens het echtpaar Van Kleffens in Washington op. Na de Tweede Wereldoorlog was Washington een speciale bestemming wegens de nieuwe status die de Verenigde Staten had verworven. Voor de oorlog had Nederland er een klein gezantschap gehad; na de oorlog werd dit een ambassade met tientallen medewerkers (rond 1950 waren dat er 75). Het belang van de post werd nog groter toen Nederland in 1949 formeel de neutraliteit opgaf en toetrad tot de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie. De stad Washington groeide in die tijd ook snel. Vergeleken met latere jaren was de Amerikaanse hoofdstad weliswaar nog klein en intiem, maar eind jaren veertig had het 55 ambassades en een intensief sociaal leven door de ontmoetingen tussen diplomaten, journalisten en politici.[50] Vrouwen vervulden daarin een zichtbare rol. Niet alleen hadden de Amerikaanse media meer belangstelling voor echtgenotes van regeringsfunctionarissen en diplomaten, het was hier ook gebruikelijker dat deze vrouwen georganiseerd met elkaar in contact traden.[51] In wat volgt, lichten we twee gerelateerde taken uit het takenpakket van Margaret van Kleffens en Anne van Roijen toe: mediaoptredens en lezingen, en het organiseren van en deelnemen aan sociale gelegenheden. Hieruit blijkt het belang van deze vrouwen voor de Nederlandse diplomatieke vertegenwoordiging en netwerken.

50 Michael Hopkins en John W. Young, *The Washington Embassy: British ambassadors to the United States, 1939-1977* (New York 2009); Van der Maar en Meijer, *Van Roijen*, 271-275, 286-298; vgl. Henri van Vredenburch, *Den Haag antwoordt niet. Herinneringen van Jhr. Mr. H.F.L.K. van Vredenburch* (Leiden 1985) 174.

51 Interview Jean Tammenoms Bakker-Cameron, 31 januari 2011; Interview Catharina Sophia Scheltema-Hellingman, 14 augustus 2018.

Mediaoptredens en lezingen

Hoewel spreken in het openbaar voor echtgenotes van ambassadeurs formeel niet verplicht was, ontkwamen de twee vrouwen hier niet aan. Het hoorde simpelweg bij de functie. Margaret van Kleffens weigerde de verzoeken aanvankelijk, maar dit begon zo ongemakkelijk te worden dat zij besloot zich over haar plankenkoorts heen te zetten. De eerste keer koos ze bewust voor een kleine, gemoedelijke groep van 22 'doctor's wives' ergens in Prince George County, nabij Washington. Ze schreef haar toespraak zelf en noemde het na afloop opgelucht een succes. 'Today I gained the greatest victory over myself ever', schreef ze op 23 september 1947 in haar dagboek. '"Making a few remarks" is one of the less pleasant things an ambassadress may quite frequently be called upon to do in this country, and being excessively self-conscious and full of stage-fright I have dreaded this part of my duties'.[52] Een maand later begon ze lessen te nemen om beter te leren spreken in het openbaar.[53] Ze hield als ambassadeursvrouw in Washington veel toespraken en werd daar op den duur goed in. Begin 1948 vermeldde ze bijvoorbeeld trots dat het radiostation CBS een programma waarin zij meewerkte zo leuk vond dat ze hadden besloten het 'coast-to-coast' uit te zenden, in plaats van lokaal.[54] Dat betekent niet dat ze de taak gemakkelijk ging vinden: voor toespraken was ze vaak zo zenuwachtig dat ze van tevoren een kalmerende pil en een glaasje sherry nam.[55]

Voor Anne van Roijen was het gezantschap in Ottawa al een belangrijke leerschool geweest voor Washington. Omdat haar man wegens de Indonesische kwestie vaak in New

52 NA, AvK, 397, MvK dagboek 23 september 1947.
53 NA, AvK, 397, MvK dagboek 31 oktober 1947.
54 NA, AvK, 397, MvK dagboek 13 januari 1948.
55 NA, AvK, 397, MvK dagboek 12 april 1948, zie ook 26 april 1948.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

Margaret van Kleffens, samen met haar man, bij hun aankomst in de Verenigde Staten, 1947. Volgens het dagboek van Margaret van Kleffens waren de bloemen "Oranje Nassau" rozen, gebonden met een rood-wit-blauw lintje.

ACME. Uit de beeldbank van het Nationaal Archief in Den Haag

Met dank aan Tova Franck (UGent).

York, Parijs en later Jakarta moest zijn, moest zij in Ottawa regelmatig zonder haar man haar opwachting maken bij diners en ceremoniële gebeurtenissen ter promotie van Nederland. Bijgevolg leerde ze haar eigen lezingen schrijven waarover Herman van Roijen achteraf altijd erg positief was ('buitengewoon goed').[56] Met schuldgevoel schreef hij haar in mei 1949 dat het 'op den duur een bijna onhoudbare situatie voor je wordt als ambassadrice zonder

56 NA, AvR, Aanvulling, 66, brief 4 december 1948.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

Margaret van Kleffens bij Columbia Broadcasting System (CBS) voor haar radiotoespraak "Woman's eye-view of Holland", 14 januari 1948.

ACME

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

echtgenoot, met de lasten en zonder de lusten van de functie!'[57]

In de Washington-jaren is er over beide echtparen veel geschreven in Amerikaanse media.[58] Lokale media deden verslag van de bezoeken die zij brachten aan uiteenlopende steden in het land en de interviews en lezingen die zij daarbij gaven (regelmatig maakten de Van Kleffens' en de Van Roijens een tour door het land). De in Washington gelokaliseerde media berichtten bijvoorbeeld over hun aanwezigheid op theaterpremières of de altijd drukke openstelling van de ambassade op Koninginnedag. Ook de bloei van de honderden tulpen die op aanwijzing van Margaret van Kleffens en later Anne van Roijen waren geplant, trokken mediale aandacht. Dat de reportages veel weg hadden van de gebruikelijke en gegeerde verslagen over beroemdheden, laat zien dat de Nederlandse ambassadeur en diens echtgenote door de Amerikaanse media tot de categorie 'celebrities' gerekend werden. Met de groeiende aandacht voor de Koude Oorlog vertegenwoordigden zij een nieuwe, voor velen onbekende westerse bondgenoot in de strijd tegen de Sovjet-Unie.[59] Hoewel de internationale diplomatie professionaliseerde en zakelijker werd, behielden ambassadeurs een duidelijke sterrenstatus, een overblijfsel van een tijd waarin de diplomatie beheerst werd door traditionele elites. Volgens een echtgenote van een vooraanstaande Nederlandse diplomaat waren ambassades 'bastions of elegance'.[60] De ambassade speelde op deze belangstelling in, bijvoorbeeld door in 1952 een brochure uit te geven, getiteld *First Lady of the Embassy*.[61]

De media-aandacht gaf Margaret van Kleffens en Anne van Roijen de kans om de Nederlandse vrouw op een positieve manier te vertegenwoordigen, wat de algehele *goodwill* ten opzichte van Nederland ten goede kwam. Net zoals in Molly Woods beschrijving van Amerikaanse diplomatenvrouwen in de eerste helft van de twintigste eeuw, kregen zij een culturele voorbeeldfunctie. Terwijl de aandacht voor hun echtgenoten werd gekaderd door politieke kwesties, werden Margaret van Kleffens en Anne van Roijen beschreven in termen van vrouwelijke idealen. Journalisten hadden het uitdrukkelijk over hun jeugd en schoonheid en besteedden veel aandacht aan kleding, huishoudelijke inrichting en (Nederlandse) cultuur. Zo werd Margaret van Kleffens in de *Washington Post* beschreven als 'charming' en de 'youngest wife ever of a Dutch Foreign Minister'. Ook in de beschrijving van de Van Roijens werd de relatieve jeugdigheid van het echtpaar continu benadrukt. Eén krant schreef over Anne van Roijen: 'Holland has sent an ambassador to America as fresh and beautiful as the tulips it exports'.[62] Geënsceneerde foto's versterkten het beeld. Terwijl diplomaten in een ontspannen houding op een bankstel met papieren in de hand politieke zaken met elkaar leken te bespreken, werden de ontmoetingen van hun echtgenotes bovenal gezellig en huiselijk uitgebeeld, met een kopje thee, bloemen op tafel en een lach op het gezicht in plaats van de ernstige uitdrukking van de mannen.[63]

57 NA, AvR, Aanvulling, 66, brief 22 mei 1949.

58 Uitgeknipte artikelen over Anne van Roijen zijn te vinden in: NA, AvR, Aanvulling, 24-26. Helaas zijn de data vaak weggeknipt. Krantenknipsels over Margaret van Kleffens zijn geplakt in haar dagboeken, van de Washington-jaren: NA, AvK, 397–401.

59 Van der Maar en Meijer, *Van Roijen*, 289–291.

60 Interview Anne van Lynden-Heathcote, 7 april 2009.

61 Deze brochure is te vinden in: NA, AvR, Aanvulling, 4.

62 Elizabeth Maguire, 'Dutch Embassy's New Chatelaine Is Charming Mme. van Kleffens', *Washington Post* (27 augustus 1947); NA, AvR, Aanvulling, 24026, Moyca Christy Bates, 'Charming Hollander is Charmed Visitor'.

63 *Daily Sketch* (25 januari 1946); *Washington Post* (1 maart 1950); NA, AvR, Aanvulling, 24-26, 'Take it from the Dutch cookies cue conversation'.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

De nadruk op het vrouwelijke in de verslaggeving betekent niet dat Margaret van Kleffens en Anne van Roijen geen politieke uitspraken deden. Wel beperkten die uitspraken zich tot vraagstukken in de sociale en maatschappelijke sfeer en strookten ze vaak met een beeld van vrouwelijke zorgzaamheid. Thema's waren bijvoorbeeld de naoorlogse materiële moeilijkheden in Europa, met name het tekort aan kleding in Nederland, vluchtelingen van achter het IJzeren Gordijn, emigratie van Nederlanders en het nijpende Nederlandse woningtekort.[64] Ook was er belangstelling voor de maatschappelijke rol van de Nederlandse vrouw in vergelijking met die in de Verenigde Staten. Terwijl Margaret van Kleffens lijkt te zijn meegegaan in wat ze zelf een beetje laatdunkend een 'keukenmeidenpraatje voor de huisvrouw'[65] noemde, hield Anne van Roijen vragen in die richting af. 'I don't like cooking or sewing', zei ze tegen een journalist. Ze schetste een beeld van moderne, betrokken Nederlandse vrouwen. 'They are not barred from any type of job', zei ze bijvoorbeeld. 'They are forming more and more organizations. They have a strong social sense. And take their philanthropies seriously. They show a growing interest in world affairs'.[66] Ze bleef wel haar eigen rol van moeder en ambassadeursvrouw benadrukken en bagatelliseerde haar diplomatieke werk.[67] 'Mijn man helpen in zijn werk is immers een onmogelijkheid', zei ze beslist tegen een Nederlandse interviewer. 'Maar wel kan ik door het leggen en onderhouden van allerlei contacten de naam van een land helpen hooghouden'.[68] De sociale activiteiten waarbij zij betrokken was, waren echter onmisbaar en voor een ambassadeur van een klein land misschien wel even belangrijk als de besloten bilaterale overleggen met Amerikaanse regeringsfunctionarissen waarvan de nauwkeurige rapportages in het Nationale Archief in Den Haag zijn terug te vinden.

Gastvrouw en andere sociale rollen

Konden de spreekverzoeken die regelmatig binnenkwamen nog worden geselecteerd, de vele sociale gelegenheden die beide vrouwen in hun jaren in Washington organiseerden én bezochten, waren onvermijdelijk. Beide echtparen hielden vaak diners en recepties in hun ambtswoning, een fraai en indrukwekkend gebouw dat de Nederlandse staat in 1944 had aangekocht in de chique ambassadewijk. De verantwoordelijkheid voor uitnodigingen, menu, decoraties en sfeer lag tot op grote hoogte bij de ambassadeursvrouw, die daarbij werd bijgestaan door de bedienden.[69] Toen de Van Kleffens in 1950 Washington verlieten, namen de Van Roijens vijf van de acht personeelsleden over, onder wie de butler en de kok.[70] Zowel achter als voor de schermen was de ambassadeursvrouw belast

64 NA, AvR, Aanvulling, 24-26, Doloros Waldorf, 'Netherlands envoys wife is symbol of diplomacy', ongedateerd; Moyca Christy Bates, 'Charming Hollander is Charmed Visitor', ongedateerd. Elizabeth Maguire, 'Dutch Embassy's New Chatelaine Is Charming Mme. van Kleffens', *Washington Post* (27 augustus 1947).

65 Voor een radio-uitzending over 'First Ladies of the UN' in New York, uit de tijd dat Eelco van Kleffens daar Nederlandse representant in de Veiligheidsraad was. NA, AvK, 396, MvK dagboek 4 maart 1947.

66 NA, AvR, Aanvulling, 24-26, 'Dutch Envoy's wife tells all but politics', ongedateerd.

67 NA, AvR, Aanvulling, 24-26, Elizabeth Ford, 'Wife of new Netherlands envoy finds that getting settled in D.C. is a 'Dutch Treat' job', ongedateerd.

68 NA, AvR, Aanvulling, 24-26, 'Zij vertegenwoordigt het vaderland', onbekend is waarin dit is gepubliceerd, 1951; 'Nederlandse ambassade te Washington gaat met zijn tijd mee', *Leidsch dagblad* (1 november 1952).

69 Voor de betekenis van de ambtswoning als plaats waar werk en privé door elkaar liepen waardoor vrouwen invloed op de diplomatie uitoefenden: Rogério de Souza Farias, '"Do You Wish Her to Marry?" Brazilian Women and Professional Diplomacy, 1918–1938', *Diplomacy & Statecraft* 28:1 (2017) 39–56, aldaar 46.

70 NA, AvK, 401, MvK dagboek 25 maart 1950.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

met een belangrijke taak. Ze gaf leiding aan het huishoudelijk personeel en speelde tegelijkertijd bij sociale gelegenheden een prominente rol bij de ontvangst. Margaret van Kleffens, die vloeiend Engels sprak, was als gastvrouw netjes en correct. Anne van Roijen had een lossere stijl. Zoals Amerikaanse journalisten blij waren met haar soms openhartige antwoorden[71], zo herinnerden bezoekers aan de Nederlandse ambassade zich hoe zij tijdens de diners met ongezouten meningen strooide en zich er bepaald niet voor schaamde dat haar Engels niet perfect was.[72] Kennelijk kon ze het zich permitteren om enigszins uit de pas te lopen; dit bracht juist leven in de brouwerij. De Van Roijens hadden aanzienlijk meer eigen vermogen dan de Van Kleffens en waren zodoende in staat gemiddeld twee keer per week een diner (met tussen 14 en 24 gasten) te organiseren. Daar verschenen volgens een medewerker van het State Department op den duur 'all the right people'.[73] Dat was geen onbeduidend compliment. Dat druk bezette mensen graag te gast waren, was een succesfactor voor een ambassadeur.

Als ze niet zelf gasten ontvingen, gingen beide vrouwen vaak (als echtpaar of alleen) op bezoek als vertegenwoordiger van Nederland bij organisaties en verenigingen (waar ze ook weleens als beschermvrouw optraden), of legden ze visite af bij diplomatieke collega's of andere mensen in het netwerk dat voortdurend uitgebreid en bijgehouden moest worden. Ze hadden vaak meerdere sociale uitjes op één dag. Soms splitste het echtpaar zich op voor sociale gelegenheden op basis van typisch mannelijke of vrouwelijke opdrachten. Ziekenhuisbezoeken bijvoorbeeld pasten goed bij het verondersteld zorgzame karakter van vrouwen. Zo bezocht Margaret van Kleffens in 1947 in haar eentje veteranen die in Nederland hadden gevochten en meer dan twee jaar later nog in het ziekenhuis lagen.[74] Soms splitsten zij zich gewoon op om naar twee verschillende cocktailpartijtjes tegelijk te kunnen gaan met het doel met meer mensen in contact te kunnen komen.[75] Het echtpaar Van Roijen had vier kinderen, maar dat maakte hen niet minder sociaal actief. Voordat de kinderen achtereenvolgens naar kostscholen gingen, aten zij doordeweeks apart met een gouvernante en zagen zij hun ouders alleen als deze zich aan het begin van de avond omkleedden voor alweer een sociale verplichting.[76] Ook de Van Roijens openden tentoonstellingen, bezochten gewonden in ziekenhuizen (van de Koreaanse oorlog), verschenen op theaterpremières en trokken langs tientallen Nederlandse consulaten of stadjes met vooral Amerikanen van Nederlandse afkomst.

Sociale interactie en politiek hingen nauw samen. Al op de boot op weg naar de Verenigde Staten in 1947 nodigde Eelco van Kleffens 25 zorgvuldig gekozen medepassagiers uit voor een gesprek naar aanleiding van het telegram dat hij tijdens de reis ontving over de aanstaande militaire interventie in Indonesië waartoe de Nederlandse regering had besloten. Hij wenste hen de redenen voor de interventie uit te leggen 'with the

71 NA, AvR, Aanvulling, 24-26, 'Diplomat's wife is a busy gal', ongedateerd.

72 Interviews met Anne van Lynden-Heathcote, 7 april 2009, Peter van Walsum, 26 mei 2010, George L. Michiels van Kessenich, 9 september 2010; zie ook NA, AvR, 71, brieven van Van Roijen aan zijn dochter Tina, zoals die van 12 april 1952.

73 Van Roijens moeder was Albertina Winthrop, dochter van een zeer rijke New Yorkse bankier. Zie voor het positieve commentaar op de diners in de Nederlandse ambtswoning: Interview William B. Dunham, 1996, Association for Diplomatic Studie and Training, 53, https://adst.org/oral-history/oral-history-interviews/#gsc.tab=0 (laatst geraadpleegd 1 mei 2020).

74 NA, AvK, 397 MvK dagboek 15 oktober 1947.

75 NA, AvK, 396, MvK dagboek March 5, 1947.

76 Van der Maar en Meijer, *Van Roijen*, 276-278.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

object' schreef zijn vrouw in haar dagboek, 'of having a number of people in this small community, and later in the U.S., to spread the gospel'. Wat het evangelie was, blijkt ook uit haar notities: het vechten moest gezien worden als een politionele actie, niet tegen de Republiek maar tegen onverantwoordelijke extremisten.[77] Het overtuigen van sleutelpersonen was belangrijk diplomatiek werk. Persoonlijke contacten en vertrouwelijke relaties of zelfs vriendschappen met hooggeplaatste politici en diplomaten waren daarom cruciaal. Andersom kon de politieke situatie ook zulke vriendschappen beïnvloeden. In februari 1949 klaagde Margaret van Kleffens in haar dagboek over hoe moeilijk het was om de juiste gasten te krijgen:

> Even three weeks in advance it is quite hard to find the more attractive and/or prominent people free for dinner. As for those in high office: Dean Acheson is unable to go out for pressure of work, and Sen. Conally and Representative Sol Bloom, heads of the Senate and House Foreign Relations bodies respectively, have declined our invitations so long in advance that we know it must be for political reasons: we Dutch stink, because of Indonesia. It is all the more remarkable as E. has had the friendliest of personal relationships with these two men over a period of years.[78]

Later in de jaren vijftig kreeg de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, John Foster Dulles, juist wel nadrukkelijk het advies om een diner op de Nederlandse ambassade te bezoeken wegens de 'increasingly strained nature of Dutch-Unites States relations'.[79]

Andere bronnen bevestigen dat sociale activiteiten een diplomatieke functie hadden. Het invloedrijke Amerikaanse weekblad *The Saturday Evening Post* beschrijft bijvoorbeeld in 1949 een diner – georganiseerd door 'Mme Eelco van Kleffens' – op de Nederlandse ambassade waarbij de drie ministers van Buitenlandse Zaken van de Benelux en Secretary of State Dean Acheson te gast waren als 'a social-diplomatic triumph'.[80] Uit het dagboek van Margaret van Kleffens blijkt dat ook 'Chip' Bohlen (later ambassadeur in de Sovjet-Unie en bekend om zijn meningsverschil met George Kennan over diens *strategy of containment*) en Ernest Gross (toen Assistant Secretary of State for Legislative Affairs) bij de gelegenheid aanwezig waren, samen met hun echtgenotes. Zo'n diner met topnamen was soms vooral een kijkspel, volgens Margaret van Kleffens, met 'tired statesmen who are overwhelmed with hospitality anyway'. Zij was daarom verheugd dat ze complimenten had gekregen voor de tafel en bloemen, waar ze veel moeite voor had gedaan, en dat Acheson in een goede bui was geweest. Ze had met hem gesproken over zijn hobby: gladiolen.[81] Dat laatste hoorde ook tot de taken van een goede ambassadeursvrouw: kunnen converseren met iedereen, niet alleen over bloemen maar over de onderwerpen van hun voorkeur. 'I sometimes inwardly laugh at myself for being, in conversation, such a Jack-of-all-trades and master of none; a necessary asset, however, for an envoy's wife', schreef Margaret van Kleffens in 1948.[82] Na een diepzinnig gesprek met de volgens haar ernstige Deense ambassadeur Henrik Kauffmann in 1949 concludeerde ze dat 'experience

77 NA, AvK, 397, MvK dagboek 20 juli 1947.
78 NA, AvK, 399, MvK dagboek 23 februari 1949.
79 National Archives United States, Maryland, Record Group, 59, Central Decimal File 1955-1959, doos 3432, 756.11/10-1256, Elbrick aan Dulles, 12 oktober 1956.
80 Elise Morrow en Mary van Rensselaer Thayer, 'We Toured the Embassy Kitchens', *The Saturday Evening Post* (29 oktober 1949) 32.
81 NA, AvK, 399, MvK dagboek 2 april 1949.
82 NA, AvK, 398, MvK dagboek 20 november 1948.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

has made me able to be nearly all things to nearly all men, conversationally speaking'.[83]

Van ambassadeursvrouwen werd ook verwacht dat ze vrouwelijke netwerken onderhielden. Vrouwen van diplomaten troffen elkaar onderling, maar zij bedienden ook andere vrouwelijke netwerken. Margaret van Kleffens' toespraak als eregast bij een diner van een club van echtgenotes van artsen is al genoemd. Sommige ambassadeursvrouwen pakten de vrouwelijke netwerken systematischer en instrumenteler aan. De beschrijving die Van Kleffens in haar dagboek gaf van een ontvangst met thee op de Franse ambassade is exemplarisch:

> Hellé Bonnet, who in calculating efficiency outstrips any ambassadress I have known, is giving a series of these affairs in order to bring Congressmen's wives together with diplomats' spouses. We are all neatly labelled with name and state, or country, upon entering the house, and told to introduce ourselves and 'meet the folks'. Very tiring, very uninteresting, but very worth while, in this country where personal contacts mean so much and where women influence their husbands much more than with us.[84]

Anne van Roijen had een gelijkaardige structurele aanpak. Zij speelde een actieve rol in het opbouwen van een nieuw netwerk. Kort na haar aankomst in Washington nam zij samen met Betty Fulbright, haar buurvrouw en echtgenote van de invloedrijke senator William J. Fulbright, het initiatief tot de zogenoemde Neighbors Club. Dit was een select gezelschap van 40 echtgenotes van ambassadeurs, politici, zakenlieden en gerenommeerde journalisten dat eens per maand bij elkaar kwam, voor het eerst op de Nederlandse ambassade. Volgens een latere deelneemster, Jean Tammenoms Bakker-Cameron, die met haar echtgenoot ambassadeur Age Tammenoms Bakker tussen 1974 en 1980 in Washington verbleef, was deze net zoals andere vrouwenclubs heel nuttig voor het netwerk van de ambassade. Als haar man bijvoorbeeld een staat wilde bezoeken, dan kwam het voor dat hij via haar contact opnam met de vrouw van de senator. Aangespoord door zijn echtgenote zorgde de senator er vervolgens voor dat hij tijdens het bezoek zendtijd kreeg op een lokaal televisiestation of door de gouverneur werd uitgenodigd. In ruil organiseerde de Nederlandse ambassadeur ter ere van de senator in kwestie een diner met geschikte gasten.[85] De Neighbors Club bestaat nog steeds en is een blijvende erfenis uit de tijd van Margaret van Kleffens en Anne van Roijen. Tussen 2008 en 2012 zou Richard Jones, echtgenoot van de eerste Nederlandse vrouwelijke ambassadeur in Washington, Renée Jones-Bos, er als enige man ook lid van zijn.[86]

De rol van diplomatenvrouw was voor zowel Margaret van Kleffens als Anne van Roijen net zo min vrijblijvend als de rol die hun echtgenoten vervulden. Ze voerden hun taken uit, ongeacht of ze strookten met hun persoonlijke voorkeuren. Margaret van Kleffens bewaarde haar ongezouten meningen voor haar dagboek. Na een ontvangst met thee sprak ze over haar seksegenoten als 'largely lacking in grey matter'[87] en een andere keer klaagde ze over 'vapid women's talk: How boring'.[88] Mannen werden niet op

83 NA, AvK, 400, MvK dagboek 12 december 1949.
84 Hellé Bonnet was de echtgenote van Henri Bonnet. NA, AvK, 400, MvK dagboek 24 februari 1949.
85 E-mail Jean Tammenoms Bakker-Cameron, 31 januari 2011; Telefonisch interview Jean Tammenoms Bakker-Cameron, 28 januari 2011; Interview Catharina Sophia Scheltema-Hellingman, 14 augustus 2018
86 Interview Renée Jones-Bos, 22 november 2010. Afgenomen door Hans Meijer en Rimko van der Maar.
87 NA, AvK, 397, MvK dagboek 15 augustus 1947.
88 NA, AvK, 400, MvK dagboek 31 oktober 1949.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

dezelfde manier collectief als onintelligent bestempeld, maar ontkwamen individueel niet aan oordelen als 'asinine' (ezelachtig)[89] of 'nincompoop' (domoor).[90] 'We women sat in silent adoration……..', merkte ze bij een andere gelegenheid op, na een beschrijving van een eindeloze politieke discussie die de mannen voerden 'on a most impractical level'.[91] In tegenstelling tot haar voorgangster liet Anne van Roijen zich ook in het openbaar kritisch uit. Zo gaf zij tegenover een journalist toe dat het haar niet beviel dat de vrouwen van diplomaten na afloop van een diner vaak moesten wachten tot de heren waren uitgesproken. Toch gaf ze nog altijd de voorkeur aan diners boven recepties en lunches. Cocktailparties waren 'too noisy (…) and you are always being pushed in the back'. Lunches vond zij ook niet bevredigend: 'Everyone is in a hurry'. Dan ging ze liever naar diners waar 'people can get to know each other and talk things over'.[92] Haar wens om mensen te leren kennen vloeide direct voort uit de wens om haar functie goed uit te oefenen. 'Want "diplomatie"', schreef een Nederlandse krant jaren later, 'betekent volgens mevrouw van Roijen: Mensen leren kennen, er vriendschappen mee opbouwen, en deze contacten onderhouden.'[93]

Conclusie

Bij zijn afscheid in de Ministerraad op 30 juni 1947 wenste minister-president Louis Beel namens het kabinet 'de Heer en Mevrouw van Kleffens al het goede toe in de nieuwe werkkring'.[94] Dit was meer dan beleefdheid en geen uitzondering. Verschillende bronnen laten zien hoe vanzelfsprekend het in de eerste decennia na de oorlog was om een ambassadeur niet als individu maar als een partnerschap te zien. Terugkijkend omschreef Eelco van Kleffens zelf zijn benoeming in Washington in 1947 als '*onze* nieuwe hoedanigheid als ambassadeur van Nederland in de Verenigde Staten' [cursivering auteurs].[95] Het is ook typerend dat Herman van Roijen aan Ernst van der Beugel schreef dat hij ervan overtuigd was dat er vroeg of laat een post zou opduiken waarin zowel hij als zijn echtgenote Miekje voldoening zouden vinden.[96] Op zichzelf staand kan zo'n commentaar betekenisloos lijken, maar in het licht van het onderzoek naar dit thema tekent zich een patroon af van diplomatieke huwelijken die in de geschiedschrijving onzichtbaar zijn geworden, juist omdat ze zo vanzelfsprekend waren. Door het ontbreken van een besef van historische gendernormen reduceren geschiedschrijvers getrouwde vrouwen zonder een eigen baan tot aanhangsel van hun man, toebehorend tot de (niet noemenswaardige) privésfeer.

De vergelijkende studie van Margaret van Kleffens en Anne van Roijen laat zien dat ambassadeursvrouw zijn geen privépositie was, maar een tamelijk vastomlijnde diplomatieke functie. Zoals uit een aantal van de aangehaalde citaten blijkt, werd de echtgenote van een ambassadeur aangeduid als ambassadrice (of in het Engels 'ambassadress') en ging deze titel gepaard met taken. Hoewel er persoonlijke verschillen waren in de stijl en precieze uitvoering

89 NA, AvK, 399, MvK dagboek 13 maart 1949. De 'ezel' in dit geval was Hans Kindler, dirigent van het National Symphony Orchestra.

90 NA, AvK, 399, MvK dagboek 23 februari 1949. Het ging over zakenman Frits Philips.

91 NA, AvK, 399, MvK dagboek 10 mei 1949.

92 NA, AvR, Aanvulling, 24-26, Dolores Waldorf, 'Netherlands envoys wife is symbol of diplomacy', ongedateerd.

93 Rob van Mesdag, 'De vrouw van de ambassadeur', ongedateerd, eind 1970. Het medium is onbekend. Artikel is te vinden in: NA, AvR, Aanvulling, 22-24.

94 NA, Notulen van de Ministerraad, 2.02.05.02, inv. nr. 389, notulen 30 juni 1947.

95 Van Kleffens, *Belevenissen II*, 133.

96 Bloemendal, *Beugel*, 42.

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

Aankomst op Schiphol van het echtpaar van Roijen samen met onder meer de Indonesische onderhandelaar Mohammad Roem en de Amerikaanse diplomaat H. Merle Cochran, 8 augustus 1949.

Joop van Bilsen, Nationaal Archief/Anefo

Met dank aan Tova Franck (UGent).

ervan, vertonen de activiteiten van Margaret van Kleffens en Anne van Roijen in Washington zo veel overeenkomsten dat de conclusie dat de taken bij de functie hoorden onvermijdelijk is. Een analyse van hoe het werk van diplomatenvrouwen de Nederlandse buitenlandse betrekkingen heeft beïnvloed in specifieke kwesties vergt – net als wanneer men de invloed van diplomaten wil bepalen – zowel meer gedetailleerde als meer uitgebreide studies. Buiten kijf staat echter *dat* het invloed had. Zonder hun vrouwen waren de persoonlijke netwerken van de ambassadeurs smaller en eenzijdiger geweest. Zelfs met de allerbeste bediening hadden ze behoefte aan een geschikte echtgenote om de persoonlijke gastvrijheid te kunnen tentoonspreiden die zo belangrijk was voor het tot stand brengen van vriendschappelijke en vertrouwelijke relaties met hoog geplaatste functionarissen van het land waar ze dienden. Ook hadden ze minder publiciteit genoten en hadden ze de extra *goodwill* die hun vrouwen schiepen door hun sociale engagement moeten missen.

Naast de algemene conclusies over de functie van een ambassadeursvrouw, laat de specifieke casus zien dat Eelco van Kleffens en Herman van Roijen, twee grote namen uit de Nederlandse diplomatieke geschiedenis, hun taken nooit zo succesvol hadden kunnen vervullen zonder de actieve hulp van hun

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10

echtgenotes. Het is niet verrassend dat zowel Eelco van Kleffens als Herman van Roijen sterk gekant was tegen het toelaten van vrouwelijke diplomaten tot de Buitenlandse Dienst.[97] Dit moet niet worden gezien als een reflex van twee conservatieve diplomaten uit een vervlogen tijdperk, maar als een gevolg van hun waardering voor het werk dat zij alleen kenden als voorbehouden aan vrouwen. De ervaring had hen geleerd dat in de dagelijkse diplomatie zowel mannen als vrouwen nodig waren, in verschillende rollen. Zonder de veelzijdige sociale, intellectuele en praktische steun van hun echtgenote, is het moeilijk voorstelbaar dat Eelco van Kleffens en Herman van Roijen op dezelfde manier de Nederlandse belangen hadden kunnen behartigen en uitdragen.

Kortom, het is onterecht dat er tot nu toe weinig aandacht is geweest voor de echtgenotes van diplomaten in de Nederlandse diplomatieke geschiedschrijving. Het gebrek aan belangstelling kan slechts gedeeltelijk worden verklaard door een gebrek aan bronnen. Net als bij andere actoren waarvoor de laatste jaren aandacht is gevraagd in het kader van *New Diplomatic History* geldt dat er genoeg bronnen zijn, maar dat ze over het hoofd zijn gezien vanwege het blindstaren op de officiële vertegenwoordigers van een land. Wat echtgenotes betreft, is het ook mogelijk dat velen zich hebben laten misleiden door het feit dat diplomatenvrouwen uit die tijd vaak hun eigen rol relativeerden, zoals de eerder aangehaalde uitspraak van Anne van Roijen laat zien. Deels heeft dit te maken met de gendernormen die maakten dat ook zij zelf waarschijnlijk overtuigd waren dat het werk van hun mannen het 'echte' diplomatieke werk was. Dat Anne van Roijen zo expliciet haar apolitieke positie benadrukte, was echter ook diplomatiek opportuun. Omdat echtgenotes konden beweren niets te maken te hebben met de politieke opdracht van hun man, konden zij helpen relaties te onderhouden in weerwil van politieke spanningen, of door hun aanwezigheid het persoonlijke karakter van een bijeenkomst benadrukken. Juist deze verdeling van taken maakte het diplomatieke partnerschap zo waardevol. Beide echtgenoten konden gebieden betreden, waarden representeren, en mensen benaderen die voor de ander ontoegankelijk waren. Man en vrouw completeerden elkaar en hadden elkaar nodig om het gezamenlijke werk optimaal te doen. Het is hoog tijd om aandacht te besteden aan hoe gendernormen de diplomatieke praktijk bepaalden – en om in de geschiedschrijving ruimte te maken voor de mensen die zonder een officiële functie of salaris 'trouw aan buitenlandse zaken' bleven.

97 NA, MinBuZa Examencommissie, 7, brieven van 7 november en 12 december 1946 van de Chef Buitenlandse Dienst aan de Minister van Buitenlandse Zaken (Van Boetzelaer van Oosterhout). Zie ook dagboek Eelco van Kleffens 1 september 1943; Riemens, *Majesteit*, 181.

Over de auteurs

Dr. **Susanna Erlandsson** is historisch onderzoeker aan de Universiteit van Uppsala. Binnenkort verschijnt bij Bloomsbury Academic haar boek, gebaseerd op een microstudie van het echtpaar Van Kleffens: *Personal Politics in the Postwar World: Western Diplomacy Behind the Scenes* (London 2022).
E-mail: susanna.erlandsson@hist.uu.se

Dr. **Rimko van der Maar** is Universitair Docent Geschiedenis van de Internationale Betrekkingen aan de Universiteit van Amsterdam. Samen met Hans Meijer schreef hij: *Herman van Roijen (1905-1991). Een diplomaat van klasse* (Amsterdam 2013).
E-mail: r.vandermaar@uva.nl

Guest (guest)
IP: 130.238.60.24
On: Thu, 17 Feb 2022 08:55:10